

GRAFIČKO OBLIKOVANJE KNJIGE

Svetislav Lj. Marković¹, Nevena Milivojević

REZIME

Radom su obuhvaćeni postupci koji se primenjuju da bi se dobila kvalitetno odštampana knjiga. U radu možemo videti kako je bitan odabir pravog fonta, pravilno postavljane margina, kako se primenjuje zlatni presek. Navešćemo koji font se najčešće koristi pri pisanju teksta i zašto treba da bude čitljiv i jasan. Pomenućemo i devet stavki koje ukratko objašnjavaju mrežni sistem i značaj njegove primene...

Ključne reči: Font, margine, zlatni presek, pismo...

ABSTRACT

The work includes procedures that are applied to obtain a quality printed book. In the paper, we can see how important it is to choose the right font, correctly placed margins, how to apply the golden ratio. We will state which font is most often used when writing text and why it should be legible and clear. We will also mention nine items that briefly explain the network system and the importance of its application...

Key words: Font, margins, golden ratio, letter...

¹ Fakultet tehničkih nauka Čačak

1. UVOD

Treba proći kroz određene postupke obrade da bi se dobila kvalitetna knjiga. Ti postupci bi obuhvatali sledeće:

- Formalnu postavku knjige kroz utvrđivanje i planiranje koje obuhvata različite oblike i odluke.
- Sredstva oblikovanja knjige, koje treba optimalno postaviti i proračunati za kvalitetan otisak, čitljivost i estetsko dejstvo knjige.
- Opredeljenje za pismo i veličinu pisama.
- Slaganje slika rečenica, oblikovanje - slaganje pasusa, rečenice i strukturno raspoređivanje teksta.
- Opredeljenje za vrstu korica, dizajn i tehniku izrade.
- Izbor ukupnog broja korišćenih pisama i vrsta pisma u tekstu knjige, osnovnog pisma, proreda, isticanja i naglašavanja, specijalna pisma.
- Naslovi, raspoređivanje (naziv poglavlja), oznake (naslovi bez broja).
- Numerisanje slika i tabela.
- Tekst ispod slika.
- Pismo za legende, fusnote i sl

2. ODABIR FONTA

Postoji toliko umetnosti kao nauka za razvoj knjige. Pitanja veličine trim - dužina i širina, a idealni pokrivački dizajni su preokupirani samo-objavljeni autori, ali često se ne prepoznaje odluka koja se tiče tipografije.

Dizajneri razlikuju dva ključna pojma:

- **Tipografija** je porodica povezanih likova. Na primer, Helvetica je font.
- **Font** je specifična instancacija fonta. Na primer, Helvetica Narrow Italic je font.

Tradicionalno, fontovi uključuju određenu veličinu tačke, ali ova praksa - zadržavanje iz dana kada se fontovi sastoje od pojedinačnih slova postavljenih u štamparske štampe - uglavnom je zamenjen digitalnom štampom.

Izbor komplimentarnih i čitljivih pisanih fontova dovodi do harmonične vizuelne privlačnosti koja će vašoj knjizi pomoći pri čitaocima.

Kada pročitate knjigu, izbor fonta dizajnera verovatno nije prva stvar koju primijetite. To je dobra stvar jer ako vam je izbor fonta odmah skinuo na vas i rekao "pogledaj me", verovatno je bio pogrešan font za tu knjigu.

Pratite najbolje prakse:

- **Koristite font serif ili sans serif .**

Telo knjige nije mesto za crtež, pisanje ili dekorativne fontove. U nekim slučajevima, oni mogu raditi za naslove poglavlja ili sadržaj, ali ne i za glavni tekst . Uglavnom nećete pogrešiti kod većine klasičnih serifa ili klasičnih sans serif izbora, iako tradicionalno većina fontova za knjiženje su serif fontovi.

- **Budite nevsiljivi .**

Za većinu knjiga, najbolji font je onaj koji ne ustane i više na čitaču. Neće imati ekstremne x-visine , neuobi ~ no dugi penjaci ili potomci, ili prekomerno elaborirane oblike slova sa dodatnim cvetovima. Dok profesionalni dizajner može videti jedinstvenu lepotu u svakom fontu, za većinu čitalaca lice je samo još jedan font.

- **Držite se dalje od pisanih pisama.**

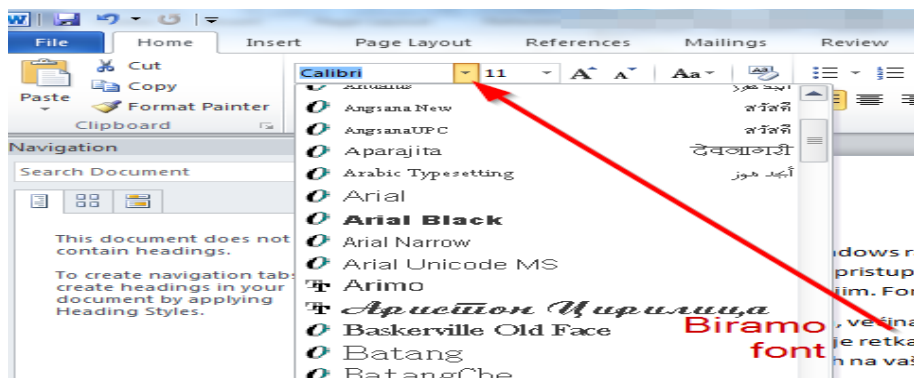
Izbegavajte monospace fontove kao što su Kurir ili drugi pisačni fontovi. Jednaki razmak između znakova čine tekst previše. Izuzetak bi se nalazio u ostalim tekstualnim elementima kao što su zaglavlja poglavlja ili izvlačenje citata u kojima biste možda želeli posebniji font.

- **Izaberite font koji je jasno čitljiv sa 14 tačaka ili manji.**

Prava veličina fonta zavisi od određenog fonta, ali većina knjiga je postavljena u veličini od 10 do 14 poena. Dekorativni fontovi obično nisu čitljivi na tim veličinama.

- **Podesite glavno**

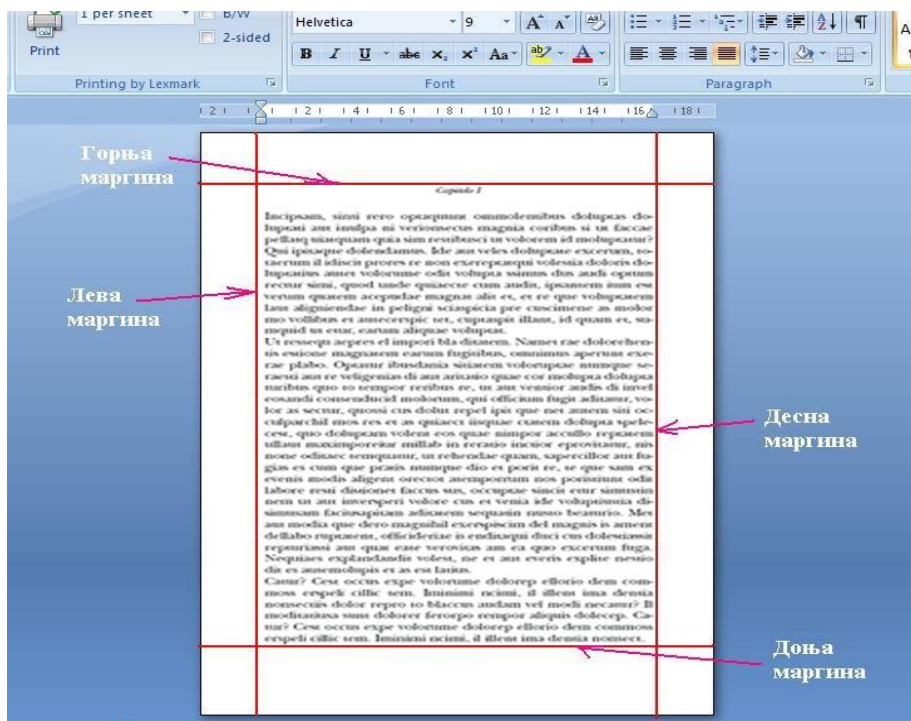
Prostor između linija tipa je jednako važan kao i specifična veličina slova i tačke. Neke vrste fontova mogu zahtevati više vodećih od drugih kako bi se prilagodili dugačkim usponima ili potomcima. Međutim, povećano vođenje može dovesti do više stranica u knjizi. To je ravnoteža sa nekim dizajnom knjiga. Dodavanje oko 2 poena veličini tekstualne tačke je dobra polazna tačka za odabir vodećeg, tako da bi 12 tačaka bila postavljena sa 14 tačaka.

Slika broj 1 Odabir željenog fonta

3. MARGINE

Margine su beline oko knjižnog sloga. Na margine treba obratiti posebnu pažnju. One mogu varirati u veličinama, ali nepisano pravilo je da su unutrašnje margine nešto šire od spoljnih. Delimično zbog poveza (naročito ako se radi o mekom povezu), a delimično zbog čitaoca kojem se na taj način omogućuje da na marginama “odmori oči”.

Slika broj 2 Margine na stranici knjige

Često se prilikom odabira margina grafički dizajneri okreću pravilu zlatnog preseka i prema njemu određuju margine. Princip Jana Čiholda se zasniva na zlatnom preseku. Izučavajući rukopise i inkunabule proizvedene između 1550. i 1770. godine, primetio je da se baziraju na pravilima zlatnog preseka. Pre svega odnos širine prema dužini stranice je uvek bio 2:3, 5:8 ili 21:34.

Primena zlatnog preseka u određivanju margina

Zlatni presek se koristi kako bi se definisali odnosi među veličinama, odnosno zlatni presek definiše odnose koji se smatraju "najidealnijima" ili barem oku najugodnijima jer ljudsko oko različito reaguje na proporcije objekata i njihove međusobne odnose.

Odnosi po zlatnom preseku izraženi u brojkama jesu 1:1,618, tj. dužina stranice je veća od širine za 1,618 ili obrnuto.

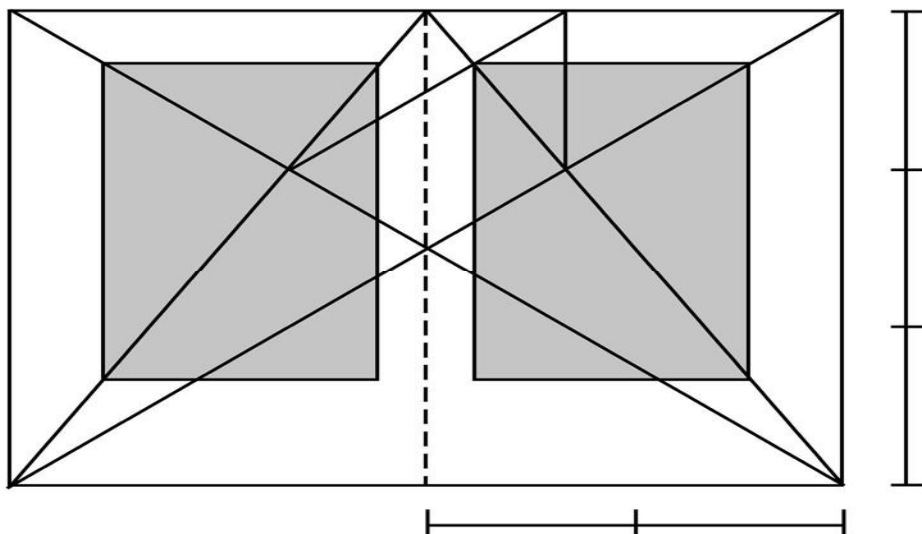
Prema tom odnosu bi trebalo koristiti format papira kao i format tekstualnog bloka da bi se ispunili uslovi zlatnog preseka. Npr. ako je kraća stranica papira 10 cm, onda će dužina duže stranice biti 10 x 1,618 odnosno 16,18 cm.

Stručna literatura preporučuje pravilo zlatnog preseka kao pomoćno sredstvo za određivanje proporcija u izboru pismovnih veličina, dužine reda, površine sloga, rubova, razmaka itd. Današnje proporcije zlatnog preseka nešto su izdužene što se vidi po standardnom formatu papira npr. B1(707 x 1000) u odnosu na (618 x 1000).

Svetski standard DIN ima odnos stranica 1: 1,4 (5:7)

Zlatni presek ima odnos 1:1,6 (5:8)

Zlatnim presekom se naziva ono pravilo koje određuje uzajamni odnos (proporciju) dveju ili više veličina na osnovu jednačine: $m : M = M : (m + M)$ (m... minor-manje, M...major veća veličina). tj., pravilo kaže kako se cela dužina (m + M) odnosi prema dužem delu (M), isto kao i duži deo (M) prema kraćem (m).

Slika broj 3 Određivanje odnosa tekstualnog bloka prema površini stranice

4. PISMO

Za dobar izgled knjige i optimalnu čitljivost preporučuje se korišćenje klasičnih i proverenih tipova pisma (npr. Times New Roman, Bodoni, Centaur, Franklin Gothic, Garamond, Verdana...). Pisma se dele na serifna i groteskna (sansserifna), Serifna pisma u štampi smatraju se čitljivijim od grotesknh pisama. Kod grafičkog oblikovanja stranice poželjno je koristiti što

manji broj različitih pisama. Predlaže se korišćenje različitih tipova istog pisma (npr. **bold** ili **kurziv**). Korišćenje velikog broja pisama stvara zbrku i otežava čitanje, a ako se želi koristiti još neko pismo, tada ono treba biti vidno drugačije od osnovnog pisma.

Za veličinu osnovnog teksta najbolje je odabrati već više puta dokazane vrednosti. Za čitanje sa udaljenosti od 30 do 40 cm preporučene su veličine od 8 do 12pt. Ovde treba imati na umu da različiti tipovi pisma izgledaju kao da imaju različite veličine za istu vrednost. Najbolji su prelomi u kojima je sve rešeno sa nekoliko veličina. Optimalno je koristiti četiri veličine. Za osnovni tekst najbolje je odabrati pismo u njegovoj osnovnoj debljini i dosledno ga primenjivati kroz čitav časopis. Korišćenje pretankih, predebelih, preuskih i preširokih tipova pisma za osnovnu kolumnu treba izbegavati.

Za pripremu teksta najbolje je odabrati različite stilove osnovnog pisma. Prema veličini najveći deo pripreme je naslov jer je ispisan najvećim slovima. Visina nadnaslova manja je tri ili četiri puta od visine naslova. Visina podnaslova malo je manja od visine nadnaslova, a viša od visine osnovnog pisma. Međunaslovi su ispisani malo višim slovima u odnosu prema visini slova osnovnog pisma ili su približne visine u odnosu prema visini podnaslova. Prema tome, mogu se predložiti sledeće veličine:

Za telo od 8 do 12pt, za nadnaslov 16pt, za naslov od 24 do 72pt, a za podnaslov 14pt. Kao što je već ranije spomenuto, tekst se slaže u kolumnu. Na početku teksta može stajati inicijalno slovo koje ukrašava kolumnu i označava početak teksta.

Inicijalno slovo može po visini zauzimati od tri do pet redaka. Kod većih tekstova pojedine celine (odlomci) mogu se odvojiti uvlakama, ali te uvlake ne smeju biti prevelike. Ispod naslova i međunaslova ne stavlja se uvlaka.

Uz to treba paziti da se ne pojave udovice i siročići. Udovica je prva linija odlomka ostavljena na dnu kolumne, a ostatak odlomka se nastavlja u vrhu sledeće kolumne ili još gore, sledeće stranice. Siroče je poslednja linija ili poslednja reč koja se prelila sa dna prethodnog odlomka ostavljena da sama završi odlomak na početku sledeće kolumne ili stranice. Zadnji redak odlomka se ne bi smeo završavati sa par slova ili jednom reči.

5. MREŽNI SISTEM STRANICE

Cilj teorijskog dela „Mrežni sistem stranice“ jeste upoznavanje građivnih elemenata strane, u čijoj osnovi jeste mrežni sistem. Obradiće se pojam kolone i stupca, kao i jednostubačnog i višestubačnog preloma, modularne mreže i mreže osnovnih linija. Pored toga, biće objašnjeno kako se vrši podela prostora na stranici.

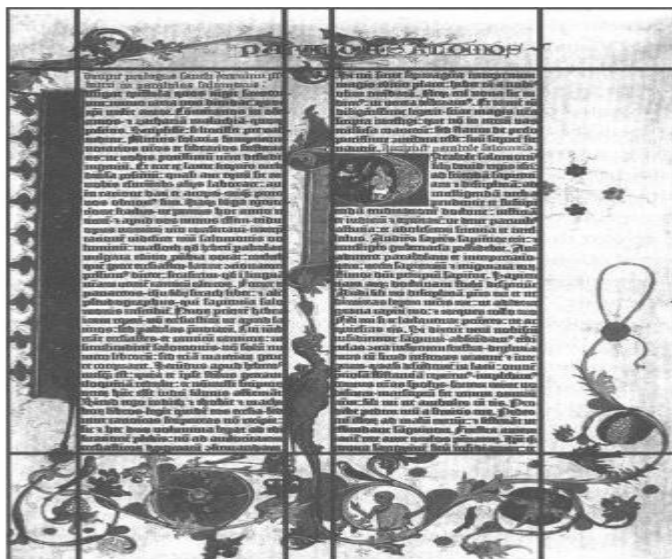
Mreža (eng. grid) je, u filozofskom smislu, sredstvo organizacije koja je nastala kao večita ljudska potreba da haos oko sebe dovede u red i organizuje na način na koji će lakše moći da funkcioniše i egzistira u njemu.

Mreža je veoma važna jer se pomoću nje lakše uređuju odnosi i proporcije. Ona je osnovni alat grafičkih dizajnera koji služi za pozicioniranje elemenata u okviru

dizajna u cilju postizanja vizuelne ravnoteže, dok u isto vreme pruža određeni stepen kreativnosti. Postavkom mreže, grafički dizajner uspostavlja bazu u vidu matrice, koja mu omogućava da strukturu lejauta oblikuje objektivno i funkcionalno.

Prema Entoni Faioli (2000), autoru knjige *Typography Primer*, postoji devet stavki koje ukratko objašnjavaju mrežni sistem i značaj njegove primene:

1. **Strukturalnost.** Podela prostora na manje segmente koji omogućavaju vođenje elemenata u strukturalnu celinu
2. **Uređenje/Jasnoća.** Mreža pojašnjava prostor i intuitivno vodi čitaoca kroz smislenu i predvidivu celinu.
3. **Organizacija/Planiranje.** Mrežni sistemi predstavljaju organizovanu i osmišljenu strukturu za tekst i ilustracije.
4. **Jedinstvo/Kohezivnost.** Mrežni sistem obezbeđuje jedinstvo i kohezivnost tipografskih, ali i ostalih grafičkih elemenata na njoj.
5. **Kontrola/Konzistentnost.** Postavka mreže omogućava velik stepen kontrole dimenzija i doprinosi prostornoj konzistentnosti stranice.
6. **Rešavanje problema.** Mreža olakšava i ubrzava rešavanje problema vezanih za postavku elemenata dizajna.
7. **Ritam/Harmonija.** Korišćenjem mreže se dobija repetitivan ritam i harmonija u celom sistemu.
8. **Uniformnost.** Mreža daje osećaj uniformnosti dizajnu što doprinosi utisku inteligentnog rešenja.
9. **Kredibilitet/Pouzdnost.** Adekvatno organizovana mreža odaje utisak da su informacije složene, da imaju kredibilitet i da su pouzdane.

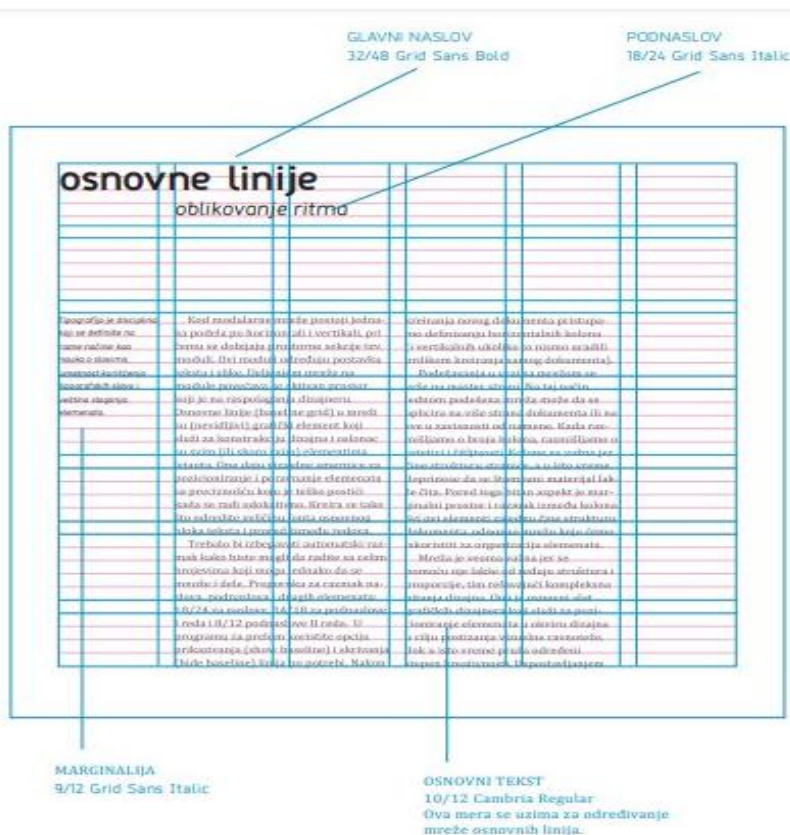

Slika broj 4 Još od samog početka razvoja procesa štampe, tipografi su koristili mrežu kao neophodan element slaganja strane. Jedan od najboljih primera je Gutenbergova Biblija od 42 reda

Mreža osnovnih linija

Osnovne linije (eng. baseline grid) u mreži su (nevidljivi) pozadinski pomoćni grafički element koji služi za poravnavanje redova teksta susednih stubaca, kao i redova teksta na stranicama istog lista, i oslonac su svim (ili skoro svim) elementima leajauta. One daju vizuelne smernice za pozicioniranje i poravnanje elemenata sa preciznošću.

Definiše se tako što se odredi font, tj. gradacija osnovnog reza pisma, nakon čega se definiše prored. Gradacija proreda se uzima kao mera razmaka između osnovnih linija. Trebalo bi izbegavati opciju auto u grafičkoj aplikaciji kada se definiše međuredna udaljenost. Dizajner bi trebalo sam da je odredi, tako da to budu celi brojevi koji lako mogu da se množe i dele. Ovo je bitno kada se na stranici pored osnovnog teksta uređuju naslovi, podnaslovi, prateće tekstualne informacije i druge tekstualne informacije, koje je potrebno pozicionirati na istu mrežu osnovnih linija u različitim intervalima.

Slika broj 5 U grafičkoj aplikaciji za prelom i oblikovanje koristite opciju prikazivanja (show baseline) i skrivanja (hide baseline) linija po potrebi

6. ZAKLJUČAK

Iza svake kvalitetno odrađene knjige, stoji dobra priprema za štampu, što podrazumeva odabir odgovarajućeg fonta, mrežni sistem stranice, pisma, margine...Na margine treba obratiti posebnu pažnju. One mogu varirati u veličinama, ali nepisano pravilo je da su unutrašnje margine nešto šire od spoljnih. Delimično zbog poveza (naročito ako se radi o mekom povezu), a delimično zbog čitaoca kojem se na taj način omogućuje da na marginama “odmori oči”. Za dobar izgled knjige i optimalnu čitljivost preporučuje se korišćenje klasičnih i proverenih tipova pisma (npr. Times New Roman, Bodoni, Centaur, Franklin Gothic, Garamond, Verdana...).

Istorija knjige stara je više od 7 000 godina. Tokom vremena je menjala svoj oblik, zavisila je od materijala od kog je bila izrađivana, ali i od načina pisanja i kopiranja materijala. Pribor za pisanje se takođe menjao kroz istoriju.

7. LITERATURA

1. Put od rukopisa do knjige – Mr Žarko Albulj, Beograd 1996 godine
2. Mali leksikon štamparstva i grafike – Heio Klajn
3. <https://sh.wikipedia.org/wiki/Rukopis>
4. <https://ibn.rs/prelom-teksta-i-priprema-za-stampu/>
5. <https://osnovneskole.edukacija.rs/kultura/istorija-i-evolucija-knjige>